

Krézsek Erika

Neoprotestáns vallási mozgalmak és a cigány vallásosság kutatása során felmerülő kérdések¹

A roma vallásosság kutatása során számos kérdés felmerül a kutatóban. Ezek közül az egyik az, hogy miképpen kezelje a témát. A vizsgált roma közösség megtérése egyfajta alkalmazkodásként kezelendő vagy éppen ellenkezőleg, egy olyan tettként, ami mély vallásossággal, spiritualitással társul. A cigányok mindig is hajlottak afelé, hogy átvegyék annak a közösségnek a vallását, melynek körében hosszabb időt töltöttek. Éppen ezért vádolják őket azzal, hogy hiányzik belőlük az őszinte, mély vallásos érzület. (Fraser 2000) Azonban az 1952-ben elindult új keletű és nagy horderejű vallási mozgalomhoz² való tömeges csatlakozásuk arra enged következtetni, hogy egyfajta spirituális fogékonyság mégis jellemzi őket. Ez a vallásos érzület kiegészül azzal, hogy ezen keresztény mozgalmak nem hivatalos, nem intézményesített jellegűek és a megtért hívekben megerősítik a kiválasztottság és az összetartozás érzését. (uo.) Sir Angus Fraser szerint a pünkösdizmus sikeressége a cigányok körében annak köszönhető, hogy más protestáns egyházakkal szemben nem a racionális, dogmatikus vallásosságon van a hangsúly, hanem a lelki megélésen, az érzelmeken, a szentlélek ajándékának a befogadásán, a vallásgyakorlás közösségi jellegén, és ez az intuitív vallásgyakorlat sokkal közelebb áll a cigányok lelki világához. (uo.) Néhány romániai vallásantropológiával, vallásszociológiával foglalkozó kutató is elemzi a megtérés következtében a megtértek életvitelében bekövetkező változásokat, pontosabban, hogy a **spirituális beállítottság a megtért életében kívülről, a mindennapi tevékenységében is láthatóvá válik-e?** Fosztó szerint a megtérést kísérő legfontosabb változás ideális esetben a személy belső énjé és a külső viselkedése közti szoros egység megjelenése. (Fosztó 2007)

¹ A tanulmány a szerző PhD kutatási programja keretében készült.

² 1952-ben indult újjára Bretagne-ból Clément Le Cossec gádzsó származású breton lelkipásztor vezetésével az az újkeletű vallási mozgalom, aminek nyomán erőre kapott a pünkösdista hitélet az európai és amerikai cigányok körében. (Fraser 2000:290) Szintén az 50-es években terjedt el Franciaországban, Angliában. Mára nemzetközi méreteket öltött franciaországi, spanyolországi cigány közösségekben, de léteznek ilyen közösségek Magyarországon, Romániában, az Egyesült Államokban és Dél-Amerikában is. (Prónai 2005 idézi Williams 1993:137)

Bakó Boglárka az ürmösi cigányok kutatása nyomán azt találta, hogy az ortodox és a pümkösdista csoport között nincsenek mélyreható életmódbeli különbségek. Ami látványos (például az önmegegyeztető életmód) csupán a felszínen van, valójában a mindennapi életvitelük hasonló. (Bakó 2012)³ Sorin Gog ellenben azt állítja, hogy a pümkösdisták számára a vallás nem egy olyan rituális cselekvés, amin formálisan részt vesznek. Egy pümkösdista számára az igazi vallásosság a helyes életvitelben nyilvánul meg. (Gog 2008) Simon Zoltán a nyárádkarácsonyfalvi gáborcigányok esetében azt találta, hogy a spirituális fogékonyság jellemzi a kutatás alanyait, viszont a misszionáriusi munka az alacsony iskolázottságuk miatt nagyon nehézkes. (Simon 2006) Összeségében azonban a hivatkozott kutatások végkicsengése az, hogy a vallási megtérés elősegíti a roma etnikai csoportok integrációját a társadalomba, hiszen a neoprotestáns kisegyházak által közvetített értékek, normák esélyt biztosítanak erre. A szigorú erkölcsi szabályok, a tiltások, az önmegegyeztetés olyan utat nyitnak a megtért cigányok előtt, ami nem veszélyezteti a cigány etnikai identitást, és egy olyan életformát ajánlanak fel, ami által lehetővé válik a többségi társadalommal való békés együttélés.

Egy másik kérdés, ami felmerülhet a téma kutatása során, hogy a cigányok megtérése és a pümkösdizmus egyre nagyobb térnyerése tekinthető-e egyfajta nemzetépítési törekvésnek szemben a roma politikai aktivisták által hangoztatott ideológiával. Paloma Gay y Blasco egyik tanulmányában a Madrid környéki Jaranán élő spanyol cigány illetve gitano-közösség és más cigányok között lévő elképzelt vagy mindennapi kapcsolatot elemzi, azt vizsgálta, hogy a jaranai gitánók hogyan határozzák meg magukat más spanyolországi és külföldi cigányokkal szemben, azaz, hogy milyen diaszpóra részének vallják magukat. Ez a kutatás a pümkösdizmus mozgalmán alapult, de párhuzamba állította azt a nemzetközi roma politikai aktivizmussal. A kutatás egyik végkövetkeztetése az, hogy az aktivisták nem csupán a nem cigányok által javasolt intézményes támogatottságú identitást veszik át, de a nem cigány értékek és kulturális modellek alapján újrafogalmazzák ennek az identitásnak a tartalmát is. Az aktivistákkal szemben a jaranai aleluk nem hajlandók kompromisszumra abban, ami az ő szemükben gitanóvá teszi őket: a nem cigányoktól való alapvető különbségtételben. „Számukra a gitánók állnak a világ középpontjában, a nem cigányok kis és perifériális jelentőséggel bírnak”. Paloma Gay y Blasco szerint ennek az önszemléletnek a folyamányai alapvetőek a gitano pümkösdizmus egyfajta politikai-vallási diaszpóráként való megértéséhez. (Gay y Blasco 2008) Sorin Gog egyik tanulmányában kifejti, hogy Romániában is az újprotestáns modell verseng az utóbbi évtizedekben a nemzetközi roma politikai aktivisták és az NGO-k számai által támogatott cigányság-modellel, amely

³ Forrás: http://www.mtaki.hu/docs/bako_boglarka_urmos_punkosd.pdf, 2012. márc.6

megpróbálja egyesíteni a romániai cigányokat, hangoztatva az összes cigány/roma etnikai egységét, a közös történelmi múltat és azokat az eltérő narratívákat hangsúlyozzák, amelyek által növelhetik hatalmukat az egyes elnyomott és diszkriminált roma/cigány csoportok felett. (Gog 2008) 1989 után a politikai rendszer demokratizálásával jelentek meg a közéletben, kinyilvánították saját érdekeiket és sajátos társadalmi és etnikai követeléseket fogalmaztak meg. Vezetők léptek fel, akik a cigány nép nevében szóltak. (Achim 1998) Azonban ezekről a kezdeményzésekről és törekvésekről a legtöbb roma csoportnak tudomása sem volt, mai napig sincs. Ez a felülről történő megközelítés nem egyezik azzal a képpel, amit a legtöbb cigány közösség önmagáról kialakított, nem Indiát tekinti származási országának, és egyáltalán nem osztja az aktivisták politikai elképzeléseit.

A neoprotestáns vallási mozgalmak kutatása Romániában

A vallási megtérés, új vallási gyakorlatok, elvek elfogadása gyakori velejárója a társadalmi és kulturális átalakulásoknak (Fosztó 2007). Így a vallási megtérés kutatása Romániában is új kutatási területként jelentkezett a rendszerváltás után. Több kutató kezdett foglalkozni ezen belül is a roma vallásossággal. Sorin Gog tanulmányában a romániai felekezeti hovatartozással kapcsolatos statisztikai adatok⁴ elemzése nyomán arra a következtetésre jut, hogy az újprotestáns vallási mozgalmakhoz való csatlakozás a romák körében jelentős, és ez a tendencia a falvakon még erősebben jelentkezett. Fő kérdések, amelyeket az említett kutatások érintenek azok a következők: az áttérés okai, a társas kapcsolatok alakulása, integrációs törekvések sikeressége és az etnikai identitásépítési gyakorlatok alakulása.

Néhány kutató a konverziót befolyásoló tényezőket⁵ veszi górcső alá, a kérdések

⁴ Az 1992-es és 2002-es népszámlálási adatokat összevetve megállapítható, hogy az ország vallási struktúrája csak kissé változott meg a poszt szocialista időszakban. A főbb vallási felekezetek híveinek számaránya nem módosult különösebben a zűrzavaros években: csak az újprotestáns felekezeteknek (a baptista, pünkösdista, adventista és brethren gyülekezeteknek) sikerült növelniük híveik számát (a teljes népességen belül 2,01%-ról 2,72%-ra nőtt az arányuk, abszolút számok tekintetében pedig 131 452 új követő csatlakozott hozzájuk), míg a többi felekezet kis vagy jelentéktelen mértékben veszített el híveket. Az etnikai adatokat is figyelembe véve az újprotestánsok aránya 5,72 százalékponttal nőtt a roma népességen belül, miközben a románoknak 0,6%-a, a magyaroknak pedig csak 0,35%-a csatlakozott e felekezetekhez. A két népszámlálás hivatalos adatai szerint ebben az időszakban az ortodox egyház több roma tagját (a teljes roma közösség 3,42%-át) veszítette el, mint románt (0,6%). (Gog 2008: 52-53)

⁵ Patrick Williams francia cigánykutató a kérdés megválaszolásához a történelmi és szociológiai magyarázatokat részesíti előnyben, ezek a következők: a sokk, amelyet a II. Világháborúban elszenvedett mészárlások jelentettek és jelentenek, a negatív stigmatizációnak pozitív

arra irányulnak, hogy mivel magyarázható a pünkösdista mozgalom és más neoprotesztáns vallási mozgalom sikeressége a cigányközösségekben? A romániai kutatók között páran a romák megtérésének okát a társadalmi kirekesztettségben⁶ látják, de bizonyos esetekben a megtérés következtében kettős kirekesztettséget tapasztalhatunk, ahogy a cigányokat, úgy a neoprotesztáns mozgalmak tagjait is megbélyegzi a környező társadalom, tehát a romák diszkriminációja sok esetben a vallásos közösségen belül is jelen van. (Kinda 2008, Gog 2008) Kinda István Nagyborosnyó cigány lakosságának a református egyházhoz és a Jehova Tanúi szektához kötődő vallási életét vizsgálja néprajzi-antropológiai aspektusokat figyelembe véve. Többek között arra keresi a választ, hogy a székely falvak közvéleményét a két negatív aspektus (cigány és jehovista) ötvöződése milyen megítélés felé mozdítja el (Kinda 2008). A kettős hátrányos (vallási és etnikai) megkülönböztetés következtében számos esetben a romák létrehoznak külön helyi egyházakat, ahol a vallási vezetők is romák. Sorin Gog megfogalmazása szerint „a pünkösdista egyház intézményileg inkább lehetővé teszi számukra, hogy saját identitásuk képviselői maradjanak” (Gog 2008:55). Kiss Dénes szintén a vallási megtérés okait elemzi tanulmányában egy magyar hetednapos adventista közösség példájából kiindulva. Arra a végkövetkeztetésre jut, hogy a krízishelyzet (pl. személyes problémák) nem lehet a megtérés oka, csupán egy a lehetséges megoldások közül. „A vallási konverziót választók jellemzően olyan személyek, kik korábbi szocializációjuknak köszönhetően nyitottak a vallásos világkép által kínált jelentésekre” (Kiss 2001:56 idézi McGuire 1991).

Az erdélyi roma etnikai csoportok vallási megtéréseivel foglalkozó kutatások majdnem mindegyike érinti az **interetnikus kapcsolatok** témakörét, a kutatók arra keresik a választ, hogy a vallási konverzió következtében hogyan módosulnak, milyen irányban alakulnak az addig működtetett kapcsolatok a többségi társadalom és a cigányok vagy éppen a „hívó” és „nem hívó” cigányok között, hogy hogyan érzékeli és minősíti az egymás mellett élő magyar és cigány etnikum adott cigány csoport életében, vallási magatartásában bekövetkező változásokat (Simon 2006, 2011, Kinda 2008, Fosztó 2007, 2009, Bakó 2012, Koncz 2006, Lőrinczi 2010, 2012).

Az **etnikai identitásépítési gyakorlat** elemzése szintén az említett kutatások majdnem mindegyikének a témáját képezi. A legtöbb kutató arra keresi a választ, hogy a vallási konverzió következtében a megtért személyek vagy közösségek hogyan építik

stigmatizációra való változtatásának a vágya, a „válságban lévő cigány világ igénye egy új vonatkoztatási pontra”, az urbanizációra adott válasz, átmenet a nem cigány társadalmakba való beilleszkedésbe, ellenállás az asszimilációs politikának, készülődés egy világi jellegű autonóma-követelés megvalósítására. (Prónai 2005:46 idézi Williams 1993:137)

⁶ Viorel Achim szociológiai adatok alapján azt állítja, hogy a romániai romák kitesztottsága, rossz gazdasági-szociális helyzete egyre súlyosbodik. (Achim 1998:238)

fel önképüket, önértelmezésüket, a konverzió milyen hatással van a közösségépítésre, a vallási kultúra átalakulása hogyan járul hozzá a cigány közösségek identitásának az újraértelmezéséhez. (Simon 2006, Lőrinczi 2012, Gog 2008, Koncz 2006, Kinda 2007, 2008, Fosztó 2009) Simon Zoltán szerint a kiségyházak, szemben a magyar történelmi egyházakkal, tudatosan nem vállalják fel az etnikai identitás alakításának a feladatát, az általa vizsgált Hetednapot Ünneplő Adventista Egyház által gyakorolt hatás a nyárád-karácsonyfalvi cigányság hagyományos kultúrájára, társadalmi struktúrájára, belülről ható vallási-társadalmi erőként képzelhető el, nem pedig külső kényszerhatásként. (Simon 2006:280) Gyakori kérdésként merül fel a roma vallási megtérések vizsgálatánál, hogy a konverzió asszimilációt eredményez-e vagy éppen megerősíti az identitást. (Lőrinczi 2012, Bakó 2004, Gog 2008, Simon 2011) Fraser azt állítja ennek kapcsán, hogy a pünkösdisták mozgalom nem törekszik a cigányok asszimilálására, de követelményrendszere mégis gyökeres változást idéz elő a megtértek életmódjában (Fraser 2000). Erdélyi kutatók is hasonló következtetésekre jutottak. Lőrinczi Tünde kutatása során megfigyelte, hogy míg a személyes megtérésnél asszimilációs törekvés figyelhető meg, addig a közösségi áttérések esetében „az életmódváltás elsősorban a negatívnak tartott emberi tulajdonságoktól való megváltást szolgálja, megtartva és megerősítve azokat a társadalmi és kulturális jellemzőket, amelyek saját (etnikai) közösségük önértelmezésének a meghatározói” (Lőrinczi 2012:12). Hasonló következtetésre jutott Simon Zoltán is, aki szerint a megtért cigányok etnicizálva vallásgyakorlatuk teológiai tartalmait, érvényesítik társadalmi, kulturális határaikat a többséggel szemben. (Simon 2012) Gog szerint a pünkösdisták mindent a bibliai tanításokon keresztül ítélnék meg. Ha egy ünnep vagy szokás nincs a Bibliában, amely legitimálná azt, akkor nem gyakorolják tovább. Kialakul egy cigány vallásos ellenkultúra, amely azonban megkérdőjelezi a meghonosodott cigány hagyományt (Gog 2008).

Lőrinczi szerint ezek a jelenségek (interetnikus kapcsolatok alakulása, integrációs stratégiák sikeressége, etnikai identitás alakulása) lokális szinten változhatnak, hiszen más a viszonyulás egy olyan faluközösségben, ahol a kiségyházi jelenlét közel száz évre visszavezethető, mint ahol a rendszerváltást követően jelent meg (Lőrinczi 2012). Az erdélyi roma vallásossággal foglalkozó kutatások az azonos témák mellett sok esetben eltérő eredményekre jutottak az állandó változóktól függően (falusi vagy városi környezetben készült a kutatás, mely történelmi egyház és mely új mozgalom szembenállását vizsgálták, milyen roma etnikai csoportokhoz sorolja magát a vizsgált roma közösség, gazdasági szempontból milyen jelzőkkel írható le). A romániai roma társadalom rendkívül differenciált⁷, minden csoport más-más sajátosságokkal bír társadalmi-foglalko-

⁷ Viorel Achim 1998:240

zási, nyelvi, kulturális, életmódbeli szempontból, nem is szólva a vallási hovatartozással kapcsolatos tényezőkről. Ezek tudatában érthető az eredmények differenciáltsága.

Felhasznált szakirodalom:

Achim, Viorel 1998

Cigányok a román történelemben, Osiris Kiadó, Budapest

Blasco, Paloma Gay y 2008

Cigány/roma diaszpóra. Egy összehasonlító perspektíva In Regio 19 évf. 4. Sz., 2008, Budapest

Fosztó László 2007

A megtérés kommunikációja: gondolatok a vallási változásról pünkösddizmusra tért romák kapcsán In Erdélyi Társadalom 5. Évf., 1. sz. , 2007, Kolozsvár

Fosztó László 2009

Revitalizarea ritualurilor divergente în Europa de Est: cazul romilor și al gadjiilor într-un sat transilvănean In Colecție de studii despre romii din România, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Editura Kriterion, Cluj Napoca, p. 209-230

Fosztó László 2009

Ritual Revitalization after Socialism. Community, Personhood, and Conversion among Roma in a Transylvanian Village, Max Planck Institute for Social Anthropology, Lit Verlag, Berlin

Fraser, Sir Angus 2000

A cigányok, Osiris Kiadó, Budapest

Gog, Sorin 2008

Roma áttérések: pünkösddizmus és az identitás új narratívái In Regio, 19 évf., 4 sz., 2008, Budapest p. 50-75

Koncz Ákos 2006

Az adventista vallás szerepe a gábor cigányok identitásformálódásában In Kultúrák között, A. Gergely András – Papp Richárd – Prónai Csaba (szerk.), Nyitott Könyvműhely Kiadó, Budapest, p.257-261

Kiss Dénes 2001

Egy Hetednap Adventista közösség alakulása. A konverziót befolyásoló tényezők In WEB 2001 szept. 8-9 sz., p. 54-65

Kiss Tamás 2003

A szocialista típusú modernizáció és hetednapot ünneplő adventista vállalkozók
In Magyar Kisebbség, 2003, 1.sz., p. 264-280

Kinda István 2008

Hívők. Egyház és szekta hatása egy székely falu cigány lakosságára In
Mediárium, Debrecen

Lőrinczi Tünde 2010

Az etédi gáborok. A hitélet és etnicitás összefüggései egy adventista gábor
közösség mindennapjaiban In Határhelyzetek III. Önmeghatározási kísérletek:
hagyományőrzéstől a nyelvi identitásig, Fábri István – Kötél Emőke (szerk.),
Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Budapest

Prónai Csaba 2005

Patrick Williams antropológiája In Franciaország. Cigányok Európában
sorozat, Prónai Csaba (szerk.), L'Harmattan, ÚMK, MTA ENKI, Budapest

Simon Zoltán 2006

„Szappan és víz”. A karácsonyfalvi cigányság vallásos életének vizsgálata a
Hetedik Napot Ünneplő Adventista Egyház térnyerésének tükrében In Ünnepi
tanulmányok Szigeti Jenő 70.születésnapjára, Miskolc, 2006, p. 278-298

Simon Zoltán 2012

Az Alsó-Nyárádmente településeinek vallási élete. A vallási közösségek viszony-
rendszerének néprajzi-antropológiai vizsgálata, Debrecen, 2011 (Doktori
értekezés)